

Drita Maroshi
The Miroslav Krleža Institute
of Lexicography in Zagreb
drita.maroshi@lzmk.hr
ORCID: 0000-0002-1992-2481

Kazališna hemeroteka – uvid u građu

ABSTRACT: Maroshi Drita, *Kazališna hemeroteka – uvid u građu* (The Theatrical Periodical and Newspaper Library in Zagreb – an Overview of Its Contents). “Poznańskie Studia Slawistyczne” 19. Poznań 2020. Publishing House of the Poznań Society for the Advancement of the Arts and Sciences, Adam Mickiewicz University, pp. 229–251. ISSN 2084-3011.

This paper aims to present the contents of the Periodical and Newspaper Library of the Croatian Academy of Sciences’ Division of the History of the Croatian Theatre from the 1921–1924, 1968–1969, and 1989–1992 periods, i.e. on a sample of nine theatre seasons. It includes an overview of the newspapers and periodicals from which the Library’s contents originate as well as of the number of articles in each of the specified periods, i.e. theatre seasons. The research presented here encompasses 10,859 articles, which have been classified; data on the types of articles present in each period has been tabulated. Even though a comparison of results shows that the number of sources – i.e. newspapers and other periodicals from which the Library’s contents are gathered – was significantly reduced, this did not influence the larger deviations in the overall number of articles in the researched periods. The paper shows that authored articles – mostly critiques – are the predominant type in all the researched periods, offers an insight into the diversity and wealth of the Library’s contents, and refers to the differences and similarities regarding the types and prevalence of articles in the examined periods.

KEYWORDS: theatrical periodical and newspaper library; article classification; critiques; Division of the History of the Croatian Theatre, Croatian Academy of Sciences (Zagreb)

1. Uvod

Cilj je rada predstaviti građu Hemeroteke Odsjeka za povijest hrvatskoga kazališta Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU) koja se sastoji od 44 knjige¹ nastale u razdoblju 1902. – 2016. (45. knjiga je u postupku nastajanja, a sustavno se presnimavaju i tekstovi o kazališnoj umjetnosti iz dnevnoga tiska dostupnog na internetu). S obzirom na iznimno

¹ Izresci iz novina uljepljivani su u posebne knjige velikoga formata (45 x 62 cm).

velik obim građe koju Hemeroteka sadrži, raznovrsnost i bogatstvo te građe prikazat će se na primjeru triju odabranih razdoblja (1921. – 24., 1968. – 71. i 1989. – 92.), odnosno na primjeru devet kazališnih sezona.

U radu će se istražiti ukupni broj članaka u pojedinim razdobljima te klasificirati vrste članaka po razdobljima, odnosno kazališnim sezonama. Donijet će se pregled novina i periodičnih publikacija iz kojih je građa prikupljana, istražiti će se u kojoj su mjeri zastupljene strane novine, časopisi i listovi, koja su strana glasila najzastupljenija i koja se vrsta članaka iz njih preuzima. Dat će se pregled vrsta članaka i usporediti sličnosti i razlike u zastupljenosti pojedinih vrsta članaka u istraživanim razdobljima. Također, pokazat će se prevladavaju li anonimni ili autorski članci. Kako su „političke značajke vremena [...] gotovo najizrazitiji čimbenici u obilježavanju pojedinoga razvojnog odjeljka u novijoj hrvatskoj kazališnoj povijesti“ (Batušić, 2019, 326), za istraživanje su odabrana tri razdoblja obilježena političkim previranjima koja su utjecala na kazališnu umjetnost te će se pokušati vidjeti kako se društvenopolitička situacija odražava na vrste i zastupljenost članaka.

Za prvo razdoblje istraživanja odabrane su sezone 1921./22., 1922./23. i 1923./24., u kojima je došlo do važnih promjena u načinu upravljanja (nametanje centralizacije podržavljenjem zagrebačkoga, beogradskoga i ljubljanskoga kazališta 1919. te postupnim prelaskom pod ingerenciju beogradskoga Ministarstva prosvete²) i financijskom poslovanju zagrebačkoga Hrvatskoga narodnog kazališta (HNK je 1922. ušao u sustav središnjega državnog budžetskog financiranja), što se negativno odrazilo na financijsko stanje kazališta te dovelo do proračunskih prekoračenja, a posljedično i do novinskih napada na kazališnu upravu unatoč postignutim visokim umjetničkim dometima (cf. Batušić, 1969, 129–131). U drugom istraživanom razdoblju, koje obuhvaća sezone 1968./69., 1969./70. i 1970./71., a obilježeno je reformnim političkim gibanjima (studentski prosvjedi 1968. i Hrvatsko proljeće 1971.) i politizacijom svekolikoga javnog života, pa tako i politizacijom kazališta (cf. Senker, 2019, 529–530), „pozornica [se] nerijetko koristila kao eksperimentalni laboratorij u kojemu se prvi put provjeravaju neki modeli ponašanja i djelovanja, gdje se

²Dotad je zagrebački HNK bio u nadležnosti hrvatske vlade (Zemaljska vlada za Hrvatsku i Slavoniju), odn. Povjereništva za prosvjetu i vjere.

ispituju granice slobode te testiraju i javno mnijenje i vlast“ (Senker, 2019, 531). U trećem razdoblju, koje se odnosi na sezone 1989./90., 1990./91. i 1991./92., na kazališni život utjecala su ratna zbivanja u Hrvatskoj kao posljedica raspada jugoslavenske federacije.

Dok se u prvom razdoblju prikupljena građa Hemeroteke³ odnosi ponajprije na djelovanje zagrebačkoga HNK, u drugim dvama razdobljima članci pokrivaju sva hrvatska kazališta, kazališne družine, festivale i manifestacije. Zbog ograničenosti opsega rada nećemo se detaljnije baviti ni objektivnim ni subjektivnim čimbenicima koji utječu na prikupljanje, obradu i vrstu građe za Hemeroteku i zbog kojih je slika Hemeroteke nužno „parcijalna i fragmentarna, zemljopisno, kulturološki, a katkada čak i ideološki obilježena, pa uvjetno rečeno i donekle fabricirana“ (Petranović, 2012, 253–254), nego ćemo se usredotočiti na predstavljanje građe i uočavanje zajedničkih ili sličnih obilježja te razlika u pojedinim razdobljima.

2. Istraživanje kazališne hemeroteke

Hemeroteka Odsjeka za povijest hrvatskoga kazališta HAZU sastoji se od izrezaka iz novina i periodike o kazališnim predstavama, koncertima, kazališnim zbivanjima, kazališnim umjetnicima (glumcima, opernim pjevačima, baletnim plesačima), književnicima (najčešće dramatičarima), skladateljima, dirigentima i glazbenicima te djelatnostima kazališnih uprava, gostovanjima, proslavama i obilježavanjima kazališnih i umjetničkih obljetnica te sličnim sadržajima koji se prikupljaju i uljepljuju u posebne knjige od 1902. godine do danas, a sadrži i prijepise kazališnih osvrta iz periodike XIX. stoljeća. S prikupljanjem građe za Hemeroteku počelo se u Arhivu i muzeju HNK u Zagrebu, te se članci prikupljeni do polovice XX. st. najvećim dijelom odnose na djelatnost zagrebačkoga HNK, a osnutkom današnjega Odsjeka za povijest hrvatskoga kazališta HAZU, koji je 1966. preuzeo Hemeroteku, postupno se uključuju i članci o drugim hrvatskim kazalištima i kazališnim družinama koje su u međuvremenu osnovane. Pri uljepljivanju članaka u knjige donose se osnovni bibliografski podatci, naslov novina, časopisa ili periodike iz koje su preuzeti te

³ Detaljnije o građi Hemeroteke u sljedećem poglavlju.

datum (broj za časopise) i godina, premda, osobito u razdoblju 1921. – 24., na ulijepljenim člancima katkada nedostaju podatci o izvoru⁴ iz kojega su preuzeti ili članci nisu prenijeti u cijelosti (nedostaje im završetak) pa nije uvijek bilo moguće utvrditi je li riječ o autorskim člancima. U razdobljima koje smo obuhvatili istraživanjem utvrdili smo broj i vrste izvora iz kojih je građa prikupljena, broj prikupljenih članaka po razdobljima, odnosno sezonama te broj autorskih članaka, koji iz navedenog razloga može biti samo približan. Klasifikacijom članaka nastojali smo ponajprije dati uvid u građu koju kazališna hemeroteca sadrži⁵, odnosno dati pregled vrsta članaka i njihove zastupljenosti vodeći se dvama kriterijima: sadržajnim i žanrovskim⁶. U slučaju kada postoji velik broj članaka koji obrađuju iste ili slične sadržaje, članci su razvrstani tematski, a ne po žanrovskom kriteriju, primjerice, u članke o gostovanjima uvrštene su i najave gostovanja, reportaže o gostovanjima, kratke vijesti o gostovanjima i sl. Mnogi bi se članci istodobno mogli svrstati u nekoliko kategorija zbog čega se nije mogla izbjeći određena arbitrarnost u klasifikaciji. Navest ćemo samo nekoliko primjera. Članci iz rubrike Sudbina iz dlana (u sezoni 1970./71.) mogu se uvrstiti u koserije, feljton i rubriku, a u klasifikaciji je prednost dana humorističnom sadržaju te su uvršteni u koserije, članci iz rubrike Naglasak nedjeljom (u sezoni 1989./90.) sadrže komentare kazališnih događaja koji su uvršteni u oglede, dok su drugi članci iz te rubrike, ovisno o sadržaju, uvršteni u članke o kazalištu (kulturi) i politici ili kazališnom financiranju i sl. S druge strane, neke je članke zbog sadržajne raznovrsnosti bilo lakše okupiti po žanrovskom kriteriju, pa tako među oglecima nalazimo tematski različite članke, primjerice, oglede o kazališnoj kritici, o kazališnoj publici, komentare različitih kazališnih, glazbenih i kulturnih događaja i dr. Višedjelni članci (sastoje se od više kraćih ili duljih samostalnih dijelova, tj. tekstova), katkad okupljeni i pod jednim nazivnikom (rubrike), sadrže često nekoliko vrsta članaka (primjerice, kritiku predstave, vijest o gostovanju i vijest o obljetnici umjetničkoga rada) pa se iz članka koji je koncipiran i prilikom brojenja evidentiran kao jedan članak, u klasifikaciji

⁴ Izvori se uglavnom mogu detektirati po tipografskim obilježjima.

⁵ Hemeroteca obiluje i fotografijama, ali njima se u ovom prikazu nismo bavili.

⁶ Pri žanrovskom kriteriju koristili smo se klasifikacijom novinskih žanrova Marka Sapunara (cf. 1994). O žanru kazališne kritike cf. Nikčević, 2012.

katkada izdvajaju dvije ili tri kategorije, tj. vrste članaka⁷. U radu ćemo najprije u tabličnom prikazu dati pregled broja i vrsta članaka po razdobljima, a potom i ostale rezultate istraživanja, s naglaskom na najzastupljenije vrste članaka, te zaključke do kojih smo došli usporedbom rezultata.

3. Klasifikacija članaka

Vrste članaka	Broj članaka 1921. – 24.	Broj članaka 1968. – 71.	Broj članaka 1989. – 92.
I. Kritike	1703	851	911
1. Kritike predstava HNK Zagreb ⁸	1215	98 ⁹	78
a) kritike dramskih predstava	543 ¹⁰	51	36 ¹¹
b) kritike opernih predstava	196 ¹²	33	22
c) kritike baletnih predstava	43 ¹³	12	20
d) kritike gostujućih nastupa i drugih izvedaba u opernim predstavama ¹⁴	384	–	–
e) kritike glumačkih izvedaba i gostujućih nastupa u dramskim predstavama	23	–	–

⁷ Jako kratke vijesti nisu izdvajane u zasebne kategorije članaka (primjerice, rubrika Telex iz 1968. – 71., Cocktail iz 1989. – 92.).

⁸ U članku se, gdje god je to bilo moguće, donose današnji nazivi kazališta kako bi se izbjegla dodatna pojašnjava.

⁹ Uključene i dvije kritike na gostovanju zagrebačkoga HNK u Beogradu.

¹⁰ Uključujući i kritike na gostovanju zagrebačkoga HNK u Beogradu te kritike dramskih predstava u Kazalištu u Tuškancu (druga scena HNK od sezone 1923./24.).

¹¹ Uključena je i jedna kritika dobrotvorne dramske predstave HNK Zagreb. Uključena je i jedna koprodukcijaska predstava s Kazalištem *Thalia*. Uključene su i kritike predstava na Noćnoj sceni (druga scena HNK).

¹² Uključujući i kritike na gostovanju zagrebačkoga HNK u Sarajevu te kritike opernih predstava u Kazalištu u Tuškancu (druga scena HNK). Također, uključen je jedan članak koji uz kritiku operne predstave sadrži i kritiku jedne baletne predstave.

¹³ Uključujući i kritike na gostovanju zagrebačkoga HNK u Sarajevu.

¹⁴ Kritike se odnose ponajprije na gostujuće nastupe, ali i na druge pjevačke izvedbe u opernim predstavama.

2. Kritike učeničkih predstava	74 ¹⁵	–	–
a) kritike predstava Glumačke škole pri HNK Zagreb	65	–	–
b) kritike predstava Baletne škole pri HNK Zagreb	1	–	–
c) kritike produkcija Muzičke akademije u Zagrebu	8	–	–
3. Kritike dramskih predstava GDK <i>Gavella</i>	–	57	30
4. Kritike predstava ZGK <i>Komedija</i>	–	46	24
a) kritike dramskih predstava	–	31	14
b) kritike opernih i operetnih predstava te mjuzikala	–	15	10
5. Kritike dramskih predstava <i>Zekaema</i>	–	13	14
6. Kritike dramskih predstava Teatra & TD Zagreb	–	39	33 ¹⁶
7. Kritike dramskih predstava i kabareta Satiričkoga kazališta <i>Kerempuh</i> Zagreb	–	–	17
8. Kritike predstava Zagrebačkog kazališta lutaka	–	3	7
9. Kritike predstava Gradskoga kazališta <i>Trešnja</i> Zagreb	–	2	3
10. Kritike dramskih predstava Teatra <i>Tu i tamo</i> Zagreb	–	3	–
11. Kritike dramskih predstava Glumačke družine <i>Histrion</i> Zagreb ¹⁷	–	–	15
12. Kritike dramskih predstava Kazališta <i>Mala scena</i> Zagreb	–	–	8
13. Kritike predstava Gradskoga kazališta <i>Žar ptica</i> Zagreb	–	–	2
14. Kritike dramskih predstava Kazališta <i>Thalia</i> Zagreb	–	–	6
15. Kritike dramskih predstava Komornoga teatra klasike Zagreb	–	–	1
16. Kritike dramskih predstava Kazališne družine <i>Bastien</i> Zagreb	–	–	2
17. Kritike dramskih predstava Teatra u gostima Zagreb	–	–	3
18. Kritike predstava Zagrebačkoga plesnog ansambla	–	–	1
19. Kritike predstava Plesnoga studija <i>Vem</i> Zagreb	–	–	1
20. Kritike predstava <i>Ad HOC</i> cabareta	–	–	1
21. Kritike dramskih predstava Kazališne družine <i>Osamljena srca</i>	–	–	1

¹⁵ Nisu uključena četiri kritička osvrtta na koncerte *Savskih pčelica* Beogradske savske osnovne škole u Kazalištu u Tuškancu. Ti su članci razvrstani u kategoriju ostalih kazališnih zbivanja u Hrvatskoj.

¹⁶ Uključene su i predstave izvedene na sceni Suvremena hrvatska drama (u Teatru & TD).

¹⁷ Uključene su i kritike izvedaba na Zagrebačkom histrionskom ljetu.

22. Kritike dramskih predstava Akademске scene <i>Arka</i> Zagreb	–	–	1
23. Kritike predstava HNK Split	2	16	35
a) kritike dramskih predstava	2	11	16
b) kritike opernih i operetnih predstava te mjuzikala	–	3	17 ¹⁸
c) kritike baletnih predstava	–	2	2
24. Kritike dramskih predstava <i>Kripte 70</i> Split	–	2	2
25. Kritike predstava Gradskoga kazališta lutaka Split	–	–	1
26. Kritika predstava Gradskoga kazališta mladih Split	–	–	2
27. Kritike predstava HNK Ivana pl. Zajca Rijeka	–	24	29
a) kritike dramskih predstava	–	21	12 ¹⁹
b) kritike opernih predstava	–	2	17
28. Kritike dramskih predstava HNK Varaždin	–	34	17
29. Kritike dramskih predstava Istarskoga narodnog kazališta Pula	–	6	–
30. Kritike predstava HNK Osijek	15	8	17
a) kritike dramskih predstava	15	5	7
b) kritike opernih predstava	–	3	10
31. Kritike dramskih predstava Kazališta Marina Držića Dubrovnik	–	1	8 ²⁰
32. Kritike dramskih predstava HNK Šibenik	–	–	1
33. Kritike izvedaba monodrama	–	–	2
34. Kritike dramskih predstava Kazališta Virovitica	–	–	1
35. Kritike dramskih predstava studentskih, amaterskih i poluprofesionalnih kazališta	3 ²¹	24 ²²	23 ²³

¹⁸ Pod kritike opernih predstava splitskoga HNK ubrojena je i jedna koprodukcijaska predstava riječkoga i splitskoga HNK.

¹⁹ Uključene su i kritike predstava Talijanske drame HNK Ivana pl. Zajca Rijeka.

²⁰ Uključena je jedna kritika lutkarske predstave u Teatru Bursa, maloj sceni Kazališta Marina Držića Dubrovnik.

²¹ Odnosi se na kritike dječje predstave Ženskoga društva u Zagrebu.

²² Uključene su kritike dramskih predstava Studentskoga eksperimentalnoga kazališta Zagreb (9), Studentskoga satiričnoga glumišta Zagreb (poslije Kugla glumište) (2), Studentskoga kazališta *Ivan Goran Kovačić* Zagreb (1), Akademije dramskih umjetnosti Zagreb (1), Minit teatra Osijek (1), Amaterskoga kazališta *Vojin Dubajić* Vinkovci (2), Amaterskoga kazališta *Viktor Car Emin* Rijeka (1), Amaterskoga kazališta Našice (1), Dramskoga studija pri Zorin domu u Karlovcu (4), Omladinske scene Pionirskoga kazališta u Sisku (2), Dramske grupe Klasične gimnazije u Zagrebu (1), albanskoga kulturnog društva *Iskra* Zagreb (1).

²³ Uključene su kritike predstava Kugla glumišta Zagreb (1), Omladinskoga kulturnog centra Zagreb (6), Kulturnoga centra Novi Zagreb (1), Centra za kulturu i film *August Cesarec* Zagreb (1), Dramskoga i Baletnoga studija pri Zorin domu u Karlovcu (1) Plesnoga

36. Kritike predstava na hrvatskim festivalima	–	255	244
a) kritike predstava na DLJI (dramskih, opernih i baletnih predstava te koncerata)	–	133	54
b) kritike predstava na Splitskom ljetu (dramskih, opernih i baletnih predstava te koncerata)	–	24	39
c) kritike dramskih predstava na Majskom festivalu studentskih kazališta u Zagrebu	–	5	–
d) kritike predstava na Matoševim večerima u Zagrebu	–	4	–
e) kritike predstava na Internacionalnom festivalu studentskih kazališta u Zagrebu	–	18	–
f) kritike predstava na osječkom Annaleu	–	10	–
g) kritike predstava na Reviji mjuzikala u Rijeci	–	2	–
h) kritike predstava na Opernoj sezoni Opatija	–	1	–
i) kritike predstava na Danima satire	–	–	12
j) kritike predstava na Gavellinim večerima	–	–	4
k) kritike predstava na Tjednu suvremenog plesa	–	–	13
l) kritike predstava na Eurokazu	–	–	43
m) kritike koncerata na Večerima na Griču	–	–	23
n) kritike koncerata na Zagrebačkom ljetu	–	–	1
o) kritike koncerata na Glazbenim večerima u sv. Donatu	–	–	4
p) kritike lutkarskih predstava na PIF-u u Zagrebu	–	–	15
q) kritike predstava na Marulovim danima	–	–	7
r) kritike predstava na Međunarodnom dječjem festivalu u Šibeniku	–	2	15
s) kritike predstava na Festivalu hrvatskih kazališnih amatera	–	13	2
t) kritike predstava na Festivalu dramskih amatera Jugoslavije	–	18	–
u) kritike koncerata na Osorskim glazbenim večerima	–	–	1
v) kritike izvedaba na Mozartovu festivalu Zagreb	–	–	5
w) kritike izvedaba na Muzičkom biennaleu Zagreb (plesne predstave i koncerti)	–	20	6
x) kritike predstava na Glazbenom ljetu Krk	–	1	–
37. Kritike predstava na jugoslavenskim festivalima	–	52	49

studija Zekaema (1), Hvarskoga pučkog kazališta (1), Studentskoga teatra *Lero* Dubrovnik (1), ADU (Zagreb i dislocirani studij glume u Splitu) (2), Muzičke akademije (2), Kazališta mladih *Marin Držić* Berlin (1).

a) kritike dramskih predstava na MES-u Sarajevo	–	13	20
b) kritike dramskih predstava na Boršnikovu srećanju	–	–	2
c) kritike predstava na Festivalu Ljubljana	–	2	–
d) kritike predstava na Festivalu lutke Ljubljana	–	–	1
e) kritike dramskih predstava na Sterijinom pozorju Novi Sad	–	27	14
f) kritike predstava na BITEF-u	–	10	11
g) kritike predstava na Festivalu monodrame i pantomime u Zemunu	–	–	1
38. Kritike predstava kazališnih umjetnika, ansambala i družina iz Kraljevine SHS ²⁴ / Jugoslavije na gostovanju u Hrvatskoj	40 ²⁵	46 ²⁶	9 ²⁷
39. Kritike predstava stranih kazališnih umjetnika, kazališnih ansambala i družina na gostovanju u Zagrebu (i koncerata)	66	67	41
40. Kritike predstava hrvatskih kazališnih umjetnika, kazališnih ansambala i družina na gostovanju u inozemstvu	–	4	–
41. Kritike predstava na pozornicama Kraljevine SHS ²⁸ / u jugoslavenskim kazalištima	3	6 ²⁹	36 ³⁰
42. Kritike predstava kazališnih ansambala, družina ili umjetnika na europskim i svjetskim pozornicama (i koncerata)	3 ³¹	7	15
43. Kritike predstava na inozemnim festivalima	–	1	8
44. Kritike koncerata i koncertnih izvedaba opera u Hrvatskoj ³²	285 ³³	26	76

²⁴ Odnosi se na razdoblje 1921. – 24.

²⁵ Uključene su kritike predstava beogradskoga (35) i mariborskoga (5) kazališta.

²⁶ Uključene su kritike predstava srpskih (17), bosanskohercegovačkih (14), slovenskih (12) i makedonskih kazališta (3).

²⁷ Uključene su kritike predstava bosanskohercegovačkih (2) i slovenskih (7) kazališta.

²⁸ Odnosi se na razdoblje 1921. – 24.

²⁹ Uključene su kritike predstava u makedonskim (2), bosanskohercegovačkim (1), srpskim (2) i slovenskim (1) kazalištima.

³⁰ Uključene su kritike predstava u bosanskohercegovačkim (9), srpskim (8) i slovenskim (19) kazalištima.

³¹ U ovom razdoblju riječ je o kritikama izvedaba hrvatskih djela u europskim kazalištima.

³² Nisu uključene kritike koncerata na festivalima koje ulaze u zasebnu kategoriju.

³³ Od toga se 251 kritički osvrt odnosi na koncerte Zagrebačke filharmonije.

II. Intervjui³⁴	21 ³⁵	241 ³⁶	310 ³⁷
III. Prigodni članci	431	231	230
1. Nekrolozi i vijesti o smrti ³⁸	87	97	125
2. Obljetnički članci ³⁹			
a) članci o obljetnicama i proslavama umjetničkoga rada	198	37	16
b) članci o obljetnicama i obilježavanjima povijesnih i kulturnih događaja	12	6	7
c) članci o obljetnicama rođenja i smrti te njihovim obilježavanjima	48	22	20
d) članci o obljetnicama i proslavama kazališta, kazališnih družina i festivala	41	37	12
e) članci o obljetnicama glazbenih i drugih kulturnih institucija i organizacija	–	8	16
f) članci o postavljanju umjetničke biste, spomen-ploče ili spomenika	22	11	17
g) članci o jubileju predstave	–	12	15
3. Zahvale	2	1	2
IV. Prikazi i recenzije	46	58 ⁴⁰	58
1. Kazališnih časopisa i listova	13	15	2
2. Teatrolške i druge stručne literature	3	26	32
3. Drame, opere ili oratorija (najčešće uoči premijere)	21	11	6
4. Beletristike i publicistike	–	3	18
5. Prikazi u stranim časopisima ili novinama o hrvatskim književnicima, umjetnicima i njihovu radu	9	3	–

³⁴ Intervjui s kazališnim umjetnicima, upravom i osobljem, studentima i nastavnicima ADU, političarima i dr.

³⁵ Donose se intervjuji s hrvatskim (17) i inozemnim (4) umjetnicima i kazališnim djelatnicima.

³⁶ Uključena je i jedna najava razgovora te rubrike Potomci slavni ljudi, Jedan trenutak sa... Donose se intervjuji s hrvatskim (207), jugoslavenskim (16) i inozemnim (18) kazališnim umjetnicima, kazališnom upravom i osobljem, studentima i nastavnicima ADU te dr.

³⁷ Uključena je i jedna najava razgovora. Donose se intervjuji s hrvatskim (272), jugoslavenskim (14) i inozemnim (24) kazališnim umjetnicima, kazališnom upravom i osobljem, političarima te dr.

³⁸ U kategoriju nekrologa uključene su i osmrtnice, brzojavi sućuti, izjave sućuti, zahvale, vijesti o pogrebu, komemoraciji, izjave povodom smrti i sl.

³⁹ Uključene su i najave obljetnica.

⁴⁰ Uključena, primjerice, rubrika Čitaonica četvrtkom.

V. Portreti umjetnika⁴¹	40	31 ⁴²	68 ⁴³
VI. Polemike	108	26	24
VII. Pamfleti	27	–	–
VIII. Satirički tekstovi	87 ⁴⁴	1	0
IX. Kazališne koserije, humor, anegdote, svaštice⁴⁵ (tračevi, pikanterije i sl.)	64 ⁴⁶	40 ⁴⁷	5
X. Izvještaji s kongresa, sjednica, konferencija, primanja, sastanaka, skupština, komiteta, odbora i sl. (ili druge vijesti povezane s održavanjem navedenoga)	27	66	48
XI. Dopisi, pisma, izjave ili odgovori uredništvu	60	71	67
1. Dopisi iz inozemstva	10	7	3
2. Odgovori na redakcijska pitanja (ili pitanja čitatelja) ⁴⁸	–	38	5
3. Izjave umjetnika, kazališnih djelatnika, kulturnjaka ili uglednika povodom kazališnih, kulturnih i političkih događanja	2	11	29
4. Otvoreno pismo i pismo uredništvu	48 ⁴⁹	15	30 ⁵⁰
XII. Komentari	67	132	85
1. Kazališne i koncertne sezone i repertoara hrvatskih kazališta	67	15	2
2. Kazališnih i glazbenih festivala i manifestacija	–	117 ⁵¹	83 ⁵²
XIII. Članci o hrvatskoj kazališnoj i glazbenoj povijesti	42	18 ⁵³	26

⁴¹ Primjerice, portreti dramatičara, skladatelja, glumca, opernog pjevača, dirigenta, balerine itd.

⁴² Uključene su rubrike Ličnosti, Izbliza, Glumositnice.

⁴³ Uključene su rubrike Ličnost dana i Ličnosti.

⁴⁴ Uključeni su i članci iz rubrika Brana, Glose... i dr.

⁴⁵ U sezoni 1989./90., primjerice, planovi kazališnih umjetnika za vikend.

⁴⁶ Uključeni su i članci iz rubrika Glose..., Priča se i dr.

⁴⁷ Uključene su rubrike U četiri humoristička oka, Čovječe, ne ljuti se, Vau-vau, Sudbina iz dlana, Sve je jasno.

⁴⁸ Uključujući i najave odgovora.

⁴⁹ Uključene su reakcije kazališne publike ili čitatelja (zamjerke, pritužbe).

⁵⁰ Uključujući i poruke povodom kazališnih, kulturnih i političkih događaja.

⁵¹ Donose se komentari hrvatskih (93), jugoslavenskih (17) i inozemnih (7) festivala i manifestacija.

⁵² Donose se komentari hrvatskih (61), jugoslavenskih (20) i inozemnih (2) festivala i manifestacija.

⁵³ Uključena rubrika Dogodilo se na današnji dan.

XIV. Višedjelni članci (katkada okupljeni pod jednim nazivnikom, tj. rubrike)⁵⁴	7 ⁵⁵	27 ⁵⁶	33 ⁵⁷
XV. Kronika⁵⁸	–	11	2
XVI. Članci o gostovanjima⁵⁹	292	251	138
1. Gostovanja hrvatskih umjetnika, kazališnih družina ili ansambala u inozemstvu	52	90 ⁶⁰	75
2. Gostovanja hrvatskih umjetnika, kazališnih družina ili ansambala na pozornicama Kraljevine SHS ⁶¹ / Jugoslavije	98	16	6
3. Gostovanja stranih umjetnika, kazališnih družina ili ansambala u Hrvatskoj	59	85	15
4. Gostovanja umjetnika, kazališnih družina ili ansambala iz Kraljevine SHS / Jugoslavije u Hrvatskoj	49	29	12
5. O gostovanjima hrvatskih umjetnika, kazališnih družina ili ansambala unutar Hrvatske (izvan matičnih kuća)	21	29	30
6. O gostovanju hrvatskih umjetnika koji djeluju u inozemstvu u Hrvatskoj	13	1	–
7. O gostovanju umjetnika iz Jugoslavije u inozemstvu	–	1	–
XVII. Najave i pregledi			
1. Sezone, repertoara ili programa	17	167	145
a) u kazalištima u Hrvatskoj / u kazalištima, na festivalima i manifestacijama u Hrvatskoj	16	134	126
b) u kazalištima Kraljevine SHS ⁶² / u kazalištima i na festivalima u Jugoslaviji	1	31	13
c) na festivalima u inozemstvu	–	1	5
d) glazbenih organizacija	–	1	1

⁵⁴ U tu kategoriju članaka uvrštene su najčešće rubrike koje se sastoje od više kratkih vijesti raznorodna sadržaja. Uvijek kada je to bilo moguće, članci iz rubrika svrstani su u druge kategorije po tematskom ili žanrovskom kriteriju.

⁵⁵ Primjerice, rubrike Iza kulisa, Glose...

⁵⁶ Primjerice, rubrike Barometar, Ličnosti i događaji, Panorama, Telex, Iz svijeta poznatih.

⁵⁷ Primjerice, rubrike Spektar, Cocktail, Scena.

⁵⁸ Pod kronikom podrazumijevamo opširniji pregled kazališnih, glazbenih i drugih kulturnih zbivanja.

⁵⁹ Uključujući i najave gostovanja te pozive na gostovanja.

⁶⁰ Uključeno više članaka iz rubrike Mi u svijetu – svijet o nama.

⁶¹ Odnosi se na razdoblje 1921. – 24.

⁶² Odnosi se na razdoblje 1921. – 24.

2. Kazališnih predstava, koncerata i drugih izvedaba (recitali, koncerti i sl.)	109	162	328
a) u hrvatskim kazalištima i na festivalima te drugim izvedbenim prostorima u Hrvatskoj ⁶³	109	159	379
b) u jugoslavenskim kazalištima i na festivalima	–	3	9
XVIII. Okrugli stol	–	11	11
XIX. Anketa	–	11	5
XX. Fotovijest	–	61 ⁶⁴	38
XXI. Ogled⁶⁵	92	59	73
XXII. Feljton	9 ⁶⁶	17	30
XXIII. Karikatura	14	7	–
XXIV. Ostali kazališni članci			
1. Vijesti o kazalištima i drugim kazališnim institucijama i organizacijama te kazališnim zbivanjima ⁶⁷ u Hrvatskoj	119	142	105
2. Službena priopćenja i objave uprave pojedinih kazališta (uključujući i demanti) ili kazališnih manifestacija	8	5	2
3. Vijesti o festivalima u Hrvatskoj	–	57	95
4. Vijesti o kazalištima, festivalima i kazališnim zbivanjima u Kraljevini SHS ⁶⁸ / u Jugoslaviji	41	45	27
5. Vijesti o festivalima u inozemstvu	–	–	1
6. Vijesti o angažmanima (glumačkim, pjevačkim, redateljskim i dr.), imenovanjima i ostavkama (ravnateljskim i sl.)	56	25	16
7. Vijesti o pjevačkim, glumačkim i plesačkim nastupima (debiji, najava budućih nastupa, posljednji nastupi, nove podjele i sl.)	25	15	7
8. Vijesti o Glumačkoj školi	3	–	–
9. Vijesti o nagradama	9	115 ⁶⁹	146
10. Vijesti o izvedbama hrvatskih djela inozemstvu	30	3	2

⁶³ Uključujući i pokuse predstava te konferencije za novinstvo uoči premijera u razdobljima 1968. – 71. i 1989. – 92.

⁶⁴ Uključene rubrike Fotoforum, Fotofest, Fotozapis.

⁶⁵ U ogledu su uključeni i komentari kazališnih, kulturnih i glazbenih zbivanja i prilika.

⁶⁶ Primjerice, Iz glazbenog svijeta, Kazališne bilješke.

⁶⁷ Uključene i kratke vijesti o izvedbama.

⁶⁸ Odnosi se na razdoblje 1921. – 24.

⁶⁹ Uključujući i jedan komentar nagrade.

11. Vijesti o kazalištima i kazališnim zbivanjima u Europi i svijetu	46	10	22
12. Vijesti o televizijskim i radijskim emisijama posvećenima kazalištu, radiodramama ili TV prijenosima ili snimkama kazališnih predstava ili koncerata	–	13	27
13. Vijesti o predavanjima (najčešće uoči kazališnih premijera), čitanjima drama, tribinama, znanstvenim skupovima i simpozijima te književnim večerima	47 ⁷⁰	17	87
14. Članci o kazališnom proračunu, subvencijama, plaćama, honorarima ⁷¹ i financiranju	208 ⁷²	11	9
15. Članci o kazalištu (kulturi) i politici ⁷³	26	38	27
16. Članci o kazališnom zakonu (zakonodavstvu)	14	–	2
17. Vijesti o svečanima (prigodnim) predstavama	31	1	2
18. Vijesti o apelima i molbama za pomoć kazalištima te raznovrsnim kazališnim akcijama ili peticijama	15	34	69
XXV. Vijesti iz kulture	44	126	392
1. O knjižnim, glazbenim i izdavačkim novostima	25	26	66
2. O filmu, televiziji i videu	1	22 ⁷⁴	71 ⁷⁵
3. Izložbe	–	23 ⁷⁶	92 ⁷⁷
4. Ostale vijesti iz kulture	18	57	169
XXVI. Zapisi s ratišta	–	–	7
XXVII. Ispravci⁷⁸	25	5	2
XXVIII. Ulomci iz književnih ili publicističkih djela, pjesme	3	2	4
XXIX. Obavijesti, natječaji, kazališni oglasi	11	12	9
XXX. Nagradna igra	–	1	1

⁷⁰ U ovom razdoblju prisutni su samo članci o predavanjima i čitanjima drama.

⁷¹ Uključujući i vijesti o štrajku kazališnog osoblja zbog plaća ili honorara.

⁷² Uključeni su članci o svim kazalištima Kraljevine SHS.

⁷³ Uključene su i vijesti o političkim uglednicima u posjetu kazalištima te kazališnim manifestacijama ili primanjima kazališnih umjetnika kod političara.

⁷⁴ Uključujući TV komentar ili kritiku.

⁷⁵ Uključujući TV komentar ili kritiku.

⁷⁶ Uključen i jedan članak o kazališnoj izložbi.

⁷⁷ Uključena i tri članka o kazališnim izložbama.

⁷⁸ Najčešće ispravci netočnih navoda ili tiskarskih pogrešaka.

4. Rezultati istraživanja

Prvo razdoblje koje smo obuhvatili istraživanjem odnosi se na godine 1921. – 24., odnosno na sezone 1921./22., 1922./23., 1923./24.⁷⁹ U tom je razdoblju prikupljeno 3698 članaka: 1066 članaka iz sezone 1921./22., 1155 članaka iz sezone 1922./23. i 1477 članaka iz sezone 1923./24. Članci su prikupljeni iz ukupno 75 novina, časopisa i drugih periodičnih publikacija, od kojih 42 hrvatske (uključujući i dva hrvatska dnevnika na njemačkom jeziku), 18 srpskih, šest bosanskohercegovačkih, dvije slovenske i sedam stranih. Od hrvatskih novina, časopisa i drugih povremenika zastupljeno je 13 zagrebačkih dnevnika – *Obzor*, *Riječ*, *Hrvat*, *Jutarnji list*, *Narodna politika*, *Novosti*, *Agramer Tagblatt* (od ožujka 1922. *Zagreber Tagblatt*, na njemačkom jeziku), *Večer*, *Zagrebački dnevnik*, *Pokret*, *Dva sata*, *Narodne novine* i *Pravaš*, jedan osječki dnevnik – *Hrvatski list*, dva splitska dnevnika – *Jugoslavenski narod* i *Novo doba*, devet zagrebačkih tjednika – *Hrvat*, *Slobodni Čujmo*, *Slobodna tribuna*, *Koprive* i *Der Morgen* (na njemačkom jeziku), *Hrvatski borac*, *Novi Čujmo*, *Hrvatska misao* i *Odjek*, tri dubrovačka tjednika – *Rad*, *Narodna svijest* i *Dubrovački list*, četiri zagrebačka polumjesečnika *Hrvatski učitelj*, *Dom i svijet*, *Colosseum* i *Slobodne novine*, dva zagrebačka mjesečnika – *Narodna zaštita* i *Pariška moda*, četiri časopisa i lista koji povremeno izlaze – zagrebački *Savremenik jugoslavenskih đaka*, *Kinofon*, *Novi kinofon* i splitska *Orjuna* te četiri šaljiva i humoristično-satirička lista, zagrebački *Pilule*, *Peckalo*, *Montmartre* i splitski *Golub*. Od srpskih novina i povremenika (svi na ćirilici) zastupljeni su beogradski *Balkan*, *Beogradski dnevnik*, *Novi list*, *Tribuna*, *Preporod*, *Pravda*, *Vreme*, *Politika*, *Epoha*, *Ilustrovani list*, *Odjek*, *Podne*, *Beogradske novosti*, *Novosti*, *Samouprava*, novosadski *Dunav* i bečejsko *Novo vreme*, od bosanskohercegovačkih sarajevska *Nova štampa*, *Satir*, *Večernja pošta*, *Jugoslavenski list*, *Pravda* i *Večernje novosti*, a od slovenskih ljubljansko *Jutro* i *Slovenski narod*. Od stranih dnevnika, časopisa i povremenika zastupljeni su češki *Prager Presse* (Prag, na njemačkom jeziku), *Národní listy* (Prag), *Pražský ilustrovaný zpravodaj* (Prag), poljski *Gazeta Poranna* (Varšava) i *Kurjer Lwowski* (Lavov), francuski *La Revue mondiale* (Pariz) i austrijski *Wiener Journal* (Beč).

⁷⁹ Sezone 1921./22., 1922./23. i 1923./24. obrađene su knjigama VI i VII.

Više od polovice članaka (oko 1950 članaka) potpisano je imenom i prezimenom (djelomično ili u potpunosti), šifrom ili pseudonimom. Kritike i kraći kritički osvrti na kazališne predstave i koncerte⁸⁰ najzastupljenija su vrsta članaka. Od ukupnoga broja kazališnih i glazbenih kritika i osvrtâ (1703), najveći se broj članaka (1215) odnosi na kritike predstava zagrebačkoga HNK, što uključuje kritike dramskih, opernih, operetnih i baletnih predstava te mjuzikala i kritičke osvrtâ na gostovanja u opernim i dramskim predstavama, te na kritike koncerata (285), među kojima prevladavaju kritike koncerata Zagrebačke filharmonije (251). Ti su članci redovito preuzimani iz dnevnika *Obzor* (sve sezone), *Novosti* (sve sezone), *Agramer Tagblatt*, tj. *Zagreber Tagblatt* (sve sezone), *Hrvat* (sve sezone), *Narodna politika* (sve sezone), *Jutarnji list* (sve sezone), *Riječ* (sve sezone), *Zagrebački dnevnik* (sezona 1921./22.⁸¹), *Slobodna tribuna* (od sezone 1922./23.), *Pravaš* (od sezone 1923./24.) te iz povremenika *Dom i svijet* (sezona 1921./22.) i *Hrvatski učitelj* (sezona 1921./22.). Po zastupljenosti slijede prigodni članci (446), od kojih se najveći broj odnosi na obljetnice i proslave umjetničkoga rada (198), potom članci o gostovanjima (292) te članci o kazališnom proračunu, subvencijama, plaćama, honorarima i financiranju⁸² (208). Među brojnijima su i sljedeće kategorije članaka: najave kazališnih predstava, koncerata i drugih izvedaba (109), polemike (108), satirički tekstovi (87), često politički konotirani, komentari kazališne sezone i repertoara (67) te kazališne koserije, humoristički članci, anegdote i svaštice (64). Kritike su ujedno i najzastupljenija vrsta autorskih članaka.

⁸⁰ Valja napomenuti da kazališna hemeroteca ne sadrži samo kritike kazališnih predstava, tj. dramskih, glazbeno-scenskih (opernih i operetnih predstava te mjuzikala) i plesnih (baletnih) predstava, nego i kritike koncerata. Prema definiciji koju je ponudila Sanja Nikčević, razmatrajući doduše dramsku kazališnu kritiku, „kazališna kritika je članak recentno objavljen nakon premijere u dnevnim ili tjednim medijima javne komunikacije (tiskanim ili elektroničkim) koji prosuđuje kazališnu predstavu“; „varira u opsegu od dvije do četiri kartice teksta, a sastoji se od elemenata: 1. informacije o predstavi; 2. opis predstave; 3. vrednovanje predstave i 4. obrazloženje predstave“. (Nikčević, 2012, 190). U ovom se razdoblju u hemerotečnoj građi pojavljuju kraći, pa i jako kratki kritički osvrti koji se najčešće odnose na nastupe u opernim i operetnim predstavama, tj. osvrti koji vrednuju i jako kratko obrazlažu izvedbe pojedinih sudionika predstave te su zbog toga uvršteni u kritike unatoč tomu što ne zadovoljavaju žanrovski kriterij opsega.

⁸¹ *Zagrebački dnevnik* izlazio je 1921. – 22.

⁸² Članci o kazališnom proračunu i financiranju odnose se na sva kazališta Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

Od novinskih i periodičnih publikacija koje nisu hrvatske, najzastupljenije su srpske, ali se članci iz njih ne preuzimaju redovito, nego ovisno o tematskom interesu, tj. najčešće kada su sadržajno povezani s hrvatskim kazalištem. Iz srpske je periodike preuzeto 125 članaka: članci o kazališnom proračunu i subvencijama beogradskoga Ministarstva prosvete koje je u tadašnjoj Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (Kraljevini SHS) bilo nadležno i za hrvatska kazališta, osvrti na gostovanja zagrebačkoga ansambla i pojedinačnih gostovanja zagrebačkih glumaca u Beogradu, osvrti na gostovanje beogradskoga ansambla u Zagrebu, članci o kazališnim zbivanjima u Beogradu, članci o kazališnim zbivanjima u Zagrebu, članci o kazališnim konferencijama i kongresima te, rjeđe, kritike zagrebačkih predstava i karikature. Uz srpsku periodiku najzastupljenija je bosanskohercegovačka iz koje je preuzeto 39 članaka, ponajprije članci o gostovanju zagrebačke Opere u Sarajevu, a iz slovenskih se novina donose tri članka, kritika predstave i kratak pregled izvedaba u zagrebačkome HNK te ogled o domaćoj drami i jugoslavenskim kazalištima. Iz strane periodike (osam članaka iz češke periodike, dva članka iz poljske periodike, po jedan iz francuske i austrijske) najčešće se donose osvrti na izvedbe hrvatskih drama u inozemstvu i prikazi rada hrvatskih umjetnika (dramatičara, redatelja), povremeno pregledi kulturnoga života u Zagrebu ili Kraljevini SHS te jedan kritički osvrt na zagrebačku praizvedbu (balet). Specifičnost su hemerotečne građe toga razdoblja mnogobrojni rukom dopisani komentari uz članke⁸³.

Drugo razdoblje koje smo obuhvatili istraživanjem odnosi se na godine 1968. – 71., odnosno na sezone 1968./69., 1969./70. i 1970./71.⁸⁴ U tom je razdoblju prikupljeno ukupno 3358 članaka: 961⁸⁵ članak u sezoni 1968./69., 1233 članka u sezoni 1969./70. i 1164 članka u sezoni 1970./71. Članci su preuzeti iz ukupno 17 novina, časopisa i drugih periodičnih publikacija, od kojih je 14 hrvatskih, dvije su srpske i jedna nizozemska. Od hrvatskih novina, časopisa i drugih povremenika zastupljeno je pet zagrebačkih dnevnika – *Večernji list*, *Jutarnji list*, *Telegram*, *Vjesnik* i *Borba*, jedan osječki dnevnik – *Glas Slavonije*, sedam zagrebačkih

⁸³ U tom je razdoblju kao upravitelj Arhiva i muzeja zagrebačkoga HNK djelovao teatrolog Slavko Batušić (1902. – 1979.).

⁸⁴ Sezone 1968./69., 1969./70. i 1970./71. obrađene su u knjigama XXI i XXII.

⁸⁵ Među člancima je i jedna zalutala vijest iz sporta.

tjednika – *Studentski list*, *Vjesnik u srijedu*, *Vikend*, *Studio*, *Gospodarski list*, *Plavi vjesnik* i *Hrvatski tjednik* te jedan zagrebački mjesečnik – *Hrvatski književni list*. Od srpskih novina (na ćirilici) zastupljeni su beogradska *Politika* i *Svet*, a od stranih nizozemski *Het Vaderland* (Den Haag).

Imenom i prezimenom (djelomično ili u potpunosti), šifrom ili pseudonimom potpisano je približno 2520 članaka. Najzastupljenija su vrsta članaka kazališne i glazbene kritike (851), od kojih se najveći broj odnosi na predstave i koncerte na Dubrovačkim ljetnim igrama (133) te na predstave zagrebačkoga HNK (96). Po brojnosti slijede članci o gostovanjima (ukupno 251), od kojih se najviše odnosi na gostovanja hrvatskih umjetnika u inozemstvu (90) i na gostovanja stranih umjetnika, kazališnih družina ili ansambala u Hrvatskoj (85), potom intervjui (241), prigodni članci (231), među kojima prevladavaju nekrolozi (97), a česti su i članci koji se odnose na najave i pregled sezona, repertoara ili programa u kazalištima i na kazališnim manifestacijama (167) te na najave predstava i drugih izvedaba (162).

Kritike su i u razdoblju 1968. – 71. najzastupljenija vrsta autorskih članaka. U tom su razdoblju prisutni neki novi novinski žanrovi, poput fotovijesti (61), ankete (11) ili okrugloga stola (11), ali oni nisu među najzastupljenijim člancima. Iz novina koje nisu hrvatske donosi se mali broj članaka: iz srpskih novina preuzeta su samo tri članka, članak o akciji pomoći za obnovu zagrebačkoga HNK i članak o izgradnji zagrebačkoga HNK te humoristički tekst o hrvatskom redatelju, a iz nizozemskih novina članak o stogodišnjici Opere zagrebačkoga HNK.

Treće razdoblje koje smo obuhvatili istraživanjem odnosi se na godine 1989. – 92., odnosno na sezone 1989./90., 1990./91. i 1991./92.⁸⁶ U tom su razdoblju prikupljena 3803⁸⁷ članka: 1205 članaka u sezoni 1989./90., 1516 članaka u sezoni 1990./91. i 1082 članka u sezoni 1991./92. Članci su prikupljeni iz ukupno sedam novina, od kojih je šest hrvatskih i jedne srpske. Od hrvatskih novina zastupljeni su zagrebački dnevnik *Vjesnik* (od 1992. *Novi Vjesnik*), *Večernji list* i *Borba*, splitski dnevnik *Slobodna Dalmacija* i riječki dnevnik *Novi list* te zagrebački tjednik *Vjesnik u srijedu*, a od srpskih beogradska *Borba* (na ćirilici). Imenom i prezimenom

⁸⁶ Sezone 1989./90., 1990./91. i 1991./92. obrađene su u knjigama XXVIII i XXIX.

⁸⁷ Među člancima je i nekoliko zalutalih vijesti iz politike te gospodarstva. Izostavljeni su članci za koje smo uočili da su se ponavljali.

(djelomično ili u potpunosti), šifrom ili pseudonimom potpisano je približno 3400 članaka.

Najzastupljenija su vrsta članaka i u razdoblju 1989. – 92. kritike (911), koje su preuzimane iz zagrebačkih dnevnika i tjednika, splitskoga dnevnika te rjeđe iz riječkoga dnevnika. Najveći broj kritika odnosi se na predstave zagrebačkoga HNK (78), na koncerte i koncertne izvedbe opera u Hrvatskoj⁸⁸ (76) te na predstave i koncerte na Dubrovačkim ljetnim igrama (54). Uz kritike najzastupljenija su vrsta članaka vijesti iz kulture (392) koje nisu izravno povezane s kazalištem, potom najave predstava, koncerata i drugih izvedaba (328) te intervjui (310). Velik je broj prigodnih članaka (230), među kojima prevladavaju nekrolozi i vijesti o smrti (125), a česte su i vijesti o nagradama (146). S obzirom na specifičnu društvenopolitičku situaciju od kraja 1990., obilježenu raspadom Jugoslavije i srpskom agresijom na Hrvatsku, u ovom su razdoblju češći članci o apelima i kazališnim akcijama za pomoć, pojavljuju se zapisi (reportaže, dnevници, svjedočanstva) kazališnih umjetnika s ratom zahvaćenih područja, a i velik broj žanrovski raznovrsnih članaka (otvorena pisma, intervjui, vijesti iz kulture, feljtoni i dr.) bavi se utjecajem ratnih događaja na kazališni i kulturni život. Također, u odnosu na prethodna razdoblja smanjen je ukupni broj članaka o gostovanjima (138), pri čemu je najveće odstupanje u gostovanjima stranih i jugoslavenskih umjetnika, kazališnih družina ili ansambala u Hrvatskoj. Iz srpskoga dnevnika *Borba* donosi se u sezoni 1989./90. osam autorskih članaka: komentar Festivala monodrame i pantomime u Zemunu (Srbiji) na kojem je nastupila i hrvatska glumica, kritika predstava na Sterijinom pozorju u Novom Sadu (Srbija), uključujući i kritiku predstave hrvatskoga kazališta, komentar festivala Sterijino pozorje, kritike dramskih predstava i koncerta na Dubrovačkim ljetnim igrama te kritika baletne predstave na Splitskom ljetu.

5. Usporedba rezultata istraživanja

Usporedba rezultata istraživanja u trima odabranim razdobljima upućuje na znatno smanjivanje izvora iz kojih je prikupljana građa za

⁸⁸ Nisu uključene kritike koncerata na festivalima koje ulaze u posebnu kategoriju. Vidjeti u tablici.

Hemeroteku Odsjeka za povijest hrvatskoga kazališta HAZU. U razdoblju 1921. – 24. građa je prikupljana iz 75 novina, časopisa i drugih periodičnih publikacija, od kojih su 42 hrvatske, 18 srpskih, šest bosanskohercegovačkih, dvije slovenske i sedam stranih. U razdoblju 1968. – 71. građa je preuzimana iz 17 novina, časopisa i drugih periodičnih publikacija, od kojih je 14 hrvatskih, dvije su srpske i jedna nizozemska, a u razdoblju 1989. – 92. iz sedam novina, od kojih je šest hrvatskih i jedne su srpske.

U svim istraživanim razdobljima kritike su ne samo najzastupljenija vrsta članaka nego i najčešća vrsta autorskih članaka. Napomenuto je da se u razdoblju 1921. – 24. prikupljena građa najvećim dijelom odnosi na zagrebačko kazalište i kazališna zbivanja u Zagrebu, ali drugačiji pristup građi u tom razdoblju, kao i mnogo veći broj izvora iz kojih je građa prikupljana, nije utjecao na veća odstupanja u ukupnom broju prikupljenih članaka u odnosu na kasnija razdoblja. Najveća je razlika u broju kritika i kritičkih osvrta, kojih ima neusporedivo više nego u kasnijim razdobljima. U tom je razdoblju samo broj kritika predstava zagrebačkoga HNK premašio ukupni broj svih kazališnih i glazbenih kritika u drugim dvama razdobljima, premda je 1968. – 71. i 1989. – 92. obuhvaćen puno veći raspon kazališta, kazališnih družina i festivala. Pritom valja napomenuti da u razdoblju 1921. – 24. ima mnogo kritičkih osvrta koji su kratki opsegom, što je osobito često u slučaju kritika gostovanja u opernim predstavama. Upravo su kritike gostujućih i drugih izvedaba u opernim predstavama zagrebačkoga HNK jedna od najčešćih vrsta kritika u razdoblju 1921. – 24. (po brojnosti odmah iza kritika dramskih predstava zagrebačkoga HNK), a te vrste kritičkih članaka, koji u tom razdoblju supostoje uz kritike opernih predstava, u kasnijim razdobljima više nema.

Veće razlike u zastupljenosti pojedinih vrsta članaka odnose se i na polemike (108) te na satiričke tekstove (87), a mogli bismo im uvjetno pribrojiti i pamflete (27), koji su 1921. – 24. učestali, dok su u kasnijim razdobljima znatno rjeđi ili ih uopće nema. Za prvo je razdoblje specifičan i velik broj članaka o kazališnom proračunu i financiranju, kojih u kasnijim razdobljima ima u mnogo manjem broju. U svim razdobljima nalazimo velik broj prigodnih članaka, od kojih najviše ima nekrologa (osim 1921. – 24., kada prevladavaju članci o obljetnicama i proslavama umjetničkoga rada koji su u kasnijim razdobljima puno rjeđi, a nekrolozi su druga po brojnosti vrsta prigodnih članaka), članaka o gostovanjima, od

kjih prevladavaju članci o gostovanjima hrvatskih umjetnika, kazališnih družina i ansambala u inozemstvu (osim 1921. – 24., kada su češći članci o gostovanjima hrvatskih umjetnika, kazališnih družina i ansambala na drugim pozornicama Kraljevine SHS, a potom slijede članci o gostovanjima hrvatskih umjetnika, kazališnih družina i ansambala u inozemstvu) te članaka koji se odnose na najave predstava, tj. premijere, praizvedbe i druge izvedbe (najveći broj takvih članaka zastupljen je 1989. – 92). U kasnijim razdobljima pojavljuju se neke nove vrste članaka, poput fotografije, okrugloga stola ili ankete. Jedna od većih razlika u zastupljenosti članaka odnosi se na novinski žanr intervjua, koji se u razdoblju 1921. – 24. rijetko pojavljuje, a u kasnijim je razdobljima jedna od najčešćih vrsta članaka. U razdoblju 1989. – 92. najveće je odstupanje u odnosu na prethodna dva razdoblja u vijestima iz kulture koje nisu izravno povezane s kazalištem, po brojnosti drugoj vrsti članaka u tom razdoblju. Zanimljivo je da u broju članaka o kazalištu (kulturi) i politici nema znatnijih odstupanja u istraživanim razdobljima (u rasponu od 26 članaka u razdoblju 1921. – 24. do 38⁸⁹ u razdoblju 1968. – 71.), premda treba napomenuti da je velik broj satiričkih i pamfletističkih tekstova iz 1921. – 24. politički konotiran⁹⁰, a i članci o kazališnom financiranju, kojih u tom razdoblju ima iznimno mnogo, izravno su povezani s (kulturnom) politikom i (kazališnim) zakonodavstvom. U drugom istraživanom razdoblju nešto su zastupljeniji u odnosu na ostala razdoblja izvještaji s raznoraznih sjednica kazališnih, kulturnih i političkih organizacija, koji se najčešće odnose na kulturnu politiku, upravljanje i financije. Premda su zastupljeni članci u kojima se raspravlja o kulturnoj politici, najčešće u vezi s financijskom i organizacijskom krizom te sukobima raznih interesa u kazalištu, a pojavljuju se i članci o zadaćama političkoga kazališta⁹¹, o „nabijenoj“ političkoj atmosferi na prijelazu iz 60-ih u 70-e godine XX. stoljeća može

⁸⁹ Od toga je dvadesetak autorskih komentara.

⁹⁰ Primjerice, često usmjereni protiv B. Nušića, upravnika Umetničkog odseka beogradske Ministarstva prosvete, ali i protiv uprave zagrebačkoga HNK, osobito protiv Petra Konjovića, ravnatelja Opere.

⁹¹ Primjerice, ogled Joze Puljizevića pod naslovom *Kazalište – barikada ili puškarnica (Zašto naš „politički teatar“ pljuje po nama)* u *Vjesniku* (3. lipnja 1969) ili odgovor redatelja Božidara Violača na redakcijsko pitanje *Što kazalište traži u svom dijalogu s politikom?* (*Telegram*, 21. studenoga 1969.).

se naslutiti tek iz nekolicine članaka⁹². Valja napomenuti da bi za potvrdu navedenoga ipak trebalo iščitati kritike politički angažiranih kazališnih predstava u tom razdoblju. Ratne okolnosti na početku 1990-ih utjecale su na jako velik broj žanrovski raznovrsnih članaka koji se bave novonastalom kulturnopolitičkom situacijom u trećem istraživanom razdoblju. U svim istraživanim razdobljima prevladavaju autorski članci, s time da usporedba podataka upućuje na to da se broj autorskih članaka s vremenom povećao, pa ih najviše ima u razdoblju 1989. – 92.

6. Zaključak

Za potrebe ovoga rada pregledano je ukupno 10 859 članaka: 3698 članaka u razdoblju 1921. –24., 3358 članaka u razdoblju 1968. – 71., 3803 članka u razdoblju 1989. – 92. Ako promatramo po kazališnim sezonama, najviše se članaka odnosi na sezonu 1990./91. (1516 članaka), a najmanje na sezonu 1968./69. (961 članak). Istraživanje je pokazalo da se tijekom vremena znatno smanjio broj izvora za prikupljanje građe, ali i da to nije utjecalo na veća odstupanja u ukupnom broju članaka po razdobljima. Prevladavaju autorski članci, a kritike su ne samo najzastupljenija vrsta članaka nego i najčešća vrsta autorskih članaka u svim istraživanim razdobljima. Zajedničko je obilježje svih razdoblja i velik broj prigodnih članaka, članaka o gostovanjima te članaka koji se odnose na najave predstava i drugih izvedaba. Prvo razdoblje odstupa neusporedivo većim brojem kritika i kraćih kritičkih osvrtu u odnosu na potonja razdoblja. U razdobljima 1968. – 71. i 1989. – 92. pojavljuju se neki novi novinski žanrovi (fotovijest, anketa, okrugli stol), a jedna od najčešćih vrsta članaka je intervju, koji se rijetko pojavljivao 1921. – 24. Razdoblje 1989. – 92. odstupa od drugih dvaju razdoblja velikim brojem vijesti iz kulture koje nisu izravno

⁹² Primjerice, u članku potpisanom pseudonimom Posrednik (*Vjesnik*, 26. veljače 1969) koji komentira suspenziju redakcije kazališnoga časopisa *Prolog*, navodi se kao razlog „istaknuto učešće“ u lipanjskim studentskim događajima, a na političku kulisu upućuju i članci o negodovanju dijela publike na jednoj od izvedaba predstave *General i njegov lakrdijaš* M. Matkovića, koja demitologizira junaštvo N. Š. Zrinskoga, u zagrebačkome HNK (1970.), i izgledu novinara na proslavi obljetnice šibenskoga kazališta tijekom izvođenja predstave srpskoga autora (1970.).

povezane s kazalištem. Ni u jednom od istraživanih razdoblja članci iz jugoslavenskih i stranih novina nisu bili preuzimani redovito, nego ovisno o tematskom interesu te su najčešće bili izravno ili neizravno povezani s hrvatskim kazalištem. Kulturnopolitičke, tj. kazališnopolitičke teme kao odraz društvenopolitičke situacije izraženije su i zastupljenije u razdobljima 1921. – 24. i 1989. – 92. U radu nismo ulazili u analizu čimbenika koji utječu na prikupljanje, odabir i vrstu građe, ali na odabranom smo uzorku pokazali dio žanrovske i sadržajne raznovrsnosti i bogatstva građe Hemeroteke Odsjeka za povijest hrvatskoga kazališta HAZU te uputili na razlike i sličnosti u prikupljenoj građi ovisno o razdoblju.

Literatura

- Batušić, S. (1969). *Vlastitim snagama (1860–1941)*. U: *Hrvatsko narodno kazalište 1894–1969. Enciklopedijsko izdanje*. Zagreb: Naprijed – Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu, str. 129–131.
- Hećimović, B. (prir.) (2001). *Prijepisi i izresci iz novina i periodike (Hemeroteka)*. U: *Vodič Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*. Zagreb: Academia scientiarum et artium Croatica, str. 192–195.
- Nikčević, S. (2012). *Definicija žanra ili prema poetici kazališne kritike*. U: *Kazališna kritika ili neizbježni suputnik*. Zagreb–Osijek: Leykam international – Umjetnička akademija u Osijeku, str. 175–192.
- Petranović, M. (2015). *Kazalište i arhiv/muzej u Hrvatskoj. Iz teatrološkoga kuta*. U: *Kazalište i (pri)povijest*. Zagreb: Ex libris, str. 229–259.
- Sapunar, M. (1994). *Oblici novinarskog izražavanja*. U: *Osnove znanosti o novinarstvu*. Zagreb: Epoha, str. 83–136.
- Senker, B. (ur.) (2004). *Bibliografija rasprava i članaka. Kazalište u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1826–1945, I–II*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Senker, B. (2019). *Hrvatsko kazalište od 1968./71.–2000. (Pogovor drugom izdanju „Povijesti hrvatskoga kazališta“ Nikole Batušića)*. U: N. Batušić. *Povijest hrvatskoga kazališta*. Zagreb: Hrvatski centar ITI, str. 529–545.